

Kształtowanie postawy *homo sustinens* wśród ekonomistów

Narastające bariery wzrostu społeczno-gospodarczego skłaniają do podjęcia działań zmierzających do wykształcenia w świadomości społecznej potrzeby rozwoju zrównoważonego i trwałego. Proces ten wymaga podjęcia działań edukacyjnych, które powinny umożliwić społeczeństwu poznanie obecnego stanu światowej gospodarki, zagrożeń wynikających z intensywnego i niezrównoważonego rozwoju gospodarczego oraz możliwych kierunków trwałego i zrównoważonego wzrostu. Szczególna uwaga powinna być poświęcona odpowiedniej edukacji studentów kierunków ekonomicznych, będą oni bowiem w przyszłości odpowiedzialni za programowanie rozwoju gospodarczego kraju.

Licząca ponad 200 lat koncepcja *homo oeconomicus* funkcjonuje nadal we współczesnej myśli ekonomicznej i jest wyrazem tradycyjnego, niezrównoważonego ekologicznie rozwoju społeczno-gospodarczego. Co więcej, globalizacja gospodarki ułatwiła eksternalizację kosztów zewnętrznych. Taki sposób maksymalizacji wyników finansowych potwierdza, niestety, ciągłą aktualność i krótkookresową skuteczność koncepcji *homo oeconomicus*. Należy jednak pamiętać, że wraz z przepływem kapitału finansowego i trwałego do krajów docelowych są także przenoszone problemy środowiskowe, czego efektem jest niezrównoważony rozwój ale już w skali globalnej.

Narastające problemy stały się przesłanką do poszukiwania nowych modeli rozwoju zapewniającego trwałość środowiska i równe szanse także dla przyszłych pokoleń. Takim wzorcem jest *homo sustinens*, czyli człowiek żyjący w sposób zrównoważony, w harmonii społecznej i oszczędzający zasoby naturalne. Koncepcja ta wynika z genetycznych i kulturowych uwarunkowań ludzkiego zachowania. Człowiek jako istota biologiczna ma wysoką wrażliwość na zagrożenia związane z ekologią, pomimo że nie zawsze towarzyszą temu konsekwentne zachowania proekologiczne. Mając natomiast na uwadze kulturowe uwarunkowania zachowań, należy wyróżnić chęć osiągnięcia ładu społecznego. Rozumiany jest on jako potrzeba takiej organizacji osobowej tożsamości, grup społecznych i społeczeństw, która zapewni trwałe ich istnienie. Społeczną trwałość w koncepcji *homo sustinens* ma zapewnić odpowiednia komunikacja społeczna, wzajemna kontrola stosunków społecznych oraz istnienie różnorodnych grup społecznych z ich tradycjami i charakterystycznymi cechami kulturowymi.

Potrzeba zachowania trwałości społeczeństwa wraz z budzącą się w świadomości społecznej odpowiedzialnością

za środowisko tworzą podstawy procesu transformacji współczesnego modelu rozwoju opartego na koncepcji *homo oeconomicus* do zrównoważonego i trwałego rozwoju obejmującego wszystkie płaszczyzny: ekologiczną, społeczną i ekonomiczną. Bez wątpienia wsparciem dla tego procesu jest coraz powszechniej rozpoznawalne pojęcie rozwoju zrównoważonego, które zostało włączone do prawodawstwa polskiego już w początkowym okresie transformacji. Obecnie idea rozwoju zrównoważonego jest konstytucyjną zasadą ustroju państwa polskiego oraz zasadą ustrojową Wspólnot Europejskich. Wspomniana zasada jest również obecna w wielu innych polskich, unijnych i międzynarodowych dokumentach, w tym również dotyczących edukacji.

Niestety obowiązujące na wyższych uczelniach standardy kształcenia, zarówno w ramach treści podstawowych, jak i kierunkowych, nie wskazują na konieczność obowiązkowego włączenia do programów nauczania przedmiotów w całości poświęconych edukacji ekologicznej. Można jedynie liczyć, że osoby odpowiedzialne za przygotowanie programów kształcenia uwzględnią je w toku studiów oraz zapewnią odpowiednio wykwalifikowaną kadre do realizacji zaplanowanych zajęć.

Wspomniany problem w zasadzie nie istnieje w silnych ośrodkach akademickich, w szczególności w takich, w których kadra naukowa i dydaktyczna specjalizuje się w zagadnieniach rozwoju zrównoważonego. Trudniejsze zadanie, wynikające w potrzeby uzupełnienia programów kształcenia o zagadnienia z edukacji ekologicznej, mają mniejsze ośrodki akademickie. W nich często o wyborze programów uzupełniających decyduje dostępność kadry dydaktycznej. W związku z tym przedmioty środowiskowe mogą odgrywać mniejszą rolę – odpowiednio do zainteresowań naukowych zatrudnionej kadry.

Realizując strategię małych kroków, można zaproponować następujący proces trwałego włączenia do programów kształcenia kategorii rozwoju zrównoważonego.

- W pierwszym etapie należy rozważyć możliwość ujęcia w ramach już prowadzonych zajęć zagadnień dotyczących rozwoju zrównoważonego. Dotyczyć to powinno zarówno przedmiotów obowiązkowych, wymienionych w standardach kształcenia, jak i przedmiotów uzupełniających, proponowanych przez uczelnię.
- W drugim etapie należy podjąć próbę wprowadzenia do treści kształcenia nowych przedmiotów, a jeżeli już funkcjonują, uzupełnienia o kolejne zajęcia kierunkowe. Przedmioty te, w ramach opracowanych progra-

mów studiów, powinny mieć docelowo status obowiązkowych. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że nie wystarczy zajęcia, w których problem trwałości rozwoju jest ograniczony wyłącznie do aspektów ochrony środowiska. Na tym etapie jest wymagane stopniowe wdrażanie ekonomii rozwoju zrównoważonego.

Ostatnim, trzecim etapem, w miarę nasycenia programu studiów przedmiotami środowiskowymi, jest uruchomienie, obok tradycyjnych, specjalności z zakresu ekonomii rozwoju zrównoważonego. Ostateczny charakter prowadzonych zajęć zależy od doboru odpowiedniej kadry dydaktycznej oraz zainteresowania studentów.

Na każdym etapie wdrażania zagadnień rozwoju zrównoważonego obok zajęć dydaktycznych przewidzianych to-

kiem studiów studenci powinni mieć możliwość udziału w wykładach otwartych, prezentujących wybrane zagadnienia rozwoju zrównoważonego. Celem uatrakcyjnienia oferty wykłady takie mogłyby być prezentowane przez pracowników innych ośrodków akademickich w ramach prowadzonej współpracy między uczelniami.

Należy ponadto zwrócić uwagę, aby poszczególne etapy edukacji ekologicznej były wprowadzane w możliwie najszerszym zakresie już na studiach I stopnia, bowiem znaczna część studentów kończy swoją edukację na tym poziomie.

Prof. JOOST PLATJE
Uniwersytet Opolski

Wskaźniki kapitału instytucjonalnego a edukacja dla zrównoważonego rozwoju¹⁾

Jako że obecny system społeczno-gospodarczy nie prowadzi automatycznie do zrównoważonego rozwoju, istotnego znaczenia nabiera analiza instytucjonalna, ponieważ formalne i nieformalne instytucje oraz struktury zarządzania stanowią ważne elementy podczas osiągania zrównoważonego rozwoju. Podstawowa idea kapitału instytucjonalnego wiąże się z aspektami wynikającymi z dobrego współrzędzenia (ang.: *good governance*) – świadomym podejmowaniem decyzji opartym na wiarygodnych informacjach, przy uwzględnieniu udziału w tym procesie szeregu odpowiedzialnych oraz możliwych do zidentyfikowania interesariuszy. Dobre współrzędzenie dotyczy zdolności jednostek oraz struktur władz lokalnych do określania ścieżki ich własnego rozwoju, jak również ułatwia zmiany zasad gry i struktur zarządzania w kierunku zrównoważonego rozwoju.

W artykule zostaną zarysowane ogólne ramy rozwoju wskaźników kapitału instytucjonalnego. Kapitał instytucjonalny, obejmujący wartość w domenie publicznej, siłę instytucjonalną, dobre współrzędzenie oraz równowagę instytucjonalną, traktować można jako konieczny, ale z pewnością nie wystarczający warunek zrównoważonego rozwoju. Wartość w domenie publicznej określają w rzeczywistości pozostałe czynniki kapitału instytucjonalnego. A zatem można stwierdzić, że wskaźniki siły instytucjonalnej, dobrego współrzędzenia oraz równowagi instytucjonalnej są jednocześnie wskaźnikami wartości w do-

menie publicznej. Wartość w domenie publicznej wymaga, aby zostały spełnione warunki Teorematu Coase'a, dlatego też dotyczące jej wskaźniki powinny uwzględniać występowanie swobody zawieraniu umów, określonego poziomu rynkowych kosztów transakcyjnych oraz kosztów transakcyjnych menedżerskich, jak również możliwość identyfikacji właścicieli i egzekwowania kontraktów oraz praw własności.

Wskaźniki są w dużym stopniu związane z funkcjonowaniem instytucjonalnych struktur współrzędzenia (struktury organizacyjne zaangażowane w proces tworzenia i realizacji polityki oraz jej wdrażanie, a także świadczące usługi ograniczające poziom kosztów transakcyjnych, jak np. upublicznianie informacji dotyczących praw własności) oraz istnieniem dobrego współrzędzenia. W tym miejscu pojawia się problem natury analitycznej, gdyż różne wskaźniki kapitału instytucjonalnego są ze sobą wzajemnie powiązane. Jako przykład może posłużyć siła instytucjonalna, którą determinuje stopień egzekwowania praw własności przez instytucjonalne struktury współrzędzenia oraz występowanie równowagi instytucjonalnej. Wskaźniki, które mogą być między innymi przydatne do oceny siły instytucjonalnej oraz poziomu funkcjonowania instytucjonalnych struktur współrzędzenia, są powiązane ze skalą gospodarki nieformalnej, istnieniem rejestru gruntów oraz rejestrem praw własności, średnim czasem uzyskiwania pozwoleń i zezwoleń, szybkością uzyskiwania informacji, czasem oraz kosztami niezbędnymi do założenia firmy, organizacjami pozarządowymi oraz stowarzyszeniami, cza-

¹⁾ Kwestie poruszone w niniejszym artykule ujęte zostaną w planowanej monografii pt. „Institutional Capital as a Fundament of Sustainable Development”.